

**Atyja előtt
bocsánatért**   Vagyok, aki voltam
és leszek, aki vagyok.
Mikes Kelemen
füveskönyve,
Tüskés Gábor szerk.,
Lazi, Szeged, 2011.

Ignác Rózsa írt egy regényt Mikes Kelemenről (*Hazájából kirekesztve*), amiben az író édesanyjának, Torma Évának szájába adja Kelemen hűségének egyik legfontosabb lélektani mozzanatát: „Hogy is mondotta volt? Hogy neki nincsen apja, kire feltekintsen, akit követhessen vagy bár utánozzon? (...) Apjának kívánta [a fejedelmet], vágyta, hogy képzelte?” Az író édesapja, Mikes Pál még fia születése előtt elhunyt, és Kelemen tizenhat évesen került Rákóczi szolgálatába. Így hát „vak hűségét”, ahogyan később fogalmazott, a kamaszkorban (!) választott, rendkívüli tekintélyű apa iránti erős érzelmei táplálhatták, illetve fokozhatta az a körülmény is, hogy vonzalma kevés kivételtől eltekintve nem lelt igazi viszonzásra: a zárkózott fejedelem nemigen engedte magához emberi közelségbe. Ennek egyik legszebb kivételéről olvashatunk a 121. levélben, amiben Mikes beszámol arról, hogy egy számadás kapcsán konfliktusba került Rákóczival, és harmadnapra úgy borult le előtte, mint bűnbánó fiú az atyja előtt bocsánatért. S hogy ez a kötődés inkább érzelmi, mintsem hazafias természetű volt, egyrészt kiolvasható a *Törökországi levelekből*, másrészt jól megvilágítják Szerb Antal szavai: „Nem volt vakmerő, kurucos lázadó Mikes, és nem is volt az a dacos, kesernyés bujdosó, akinek a XIX. század függetlenségi pátosza beállította. Hűséges szolgája volt fejedelmének, de a Rákóczi-felkelés eszmei tartalma nem foglalkoztatta.”

Az utóbbi időben több pszichológiai kutatás is folyt a hét év alatti gyerekek képzelt barátai kapcsán, akik érzelmi támogatást nyújtanak, és erősítik az önbizalmat. A gyerekeket képzelt barátaik általában az erőszak kezelésében segítik, vagy pótolják őket valódi barátok híján. Létük, működésük utal kitalálójuk fantáziájának élénkségére és érzelmi megértésének fokára. A *Törökországi levelek* címzettje, P. E. grófné ugyanilyen képzelt barátja az írónak, függetlenül a kor irodalmi divatjától. Hiszen Mikes Kelemen többszörös elszigeteltségben volt kénytelen leélni az életét: kirekesztve hazájából és igaz barátok, illetve társ nélkül (csak bajtársak jutottak neki), és egy kissé talán ösmagától is, hiszen Ignác

Rózsa is megfigyelte, hogy „még levél formájú naplójának sem vall egészen őszintén saját érzelmeiről”.

„...eseménytelenül ott élni Rodostóban, minden emberi akaráson kívül, közvetlenül Isten kezében (...) – mind egy érzést vált ki az érezni tudóból, az Isten akaratában való megnyugvást” – írta Szerb Antal. Mikes alapvető indulatmentessége, erős hite ugyan könnyíthette belenyugvását sorsába, de mintha Isten-bizalma önmagában elégtelen lett volna: a lélek kényes egyensúlyához kellett még egy választott apa és egy képzelt barát. Isten, apa, barát – Mikes világában csupa emberi érintkezést nélkülöző, egyoldalúnak tetsző kapcsolat. Innen nézve nem meglepő Kószeghy Zsuzsánnával való kudarca, és erősen feltételezhető, hogy leveleinek, ahogyan más írásainak sem, életében nem volt közönsége – még a bajtársai sem. Hogyan lehet így leélni egy életet, összeomlás nélkül?

Kérdés, hogy a hallgatók, olvasók teljes hiánya miként ösztönözhet valakit évtizedeken át tartó levél-írásra és tizenkét munka lefordítására. Mikes ebben is a fejedelem példáját követte, vagy a száműzetésben így próbált értelmet, mi több, tartást és ritmust adni egyhangú mindennapjainak, edzve a lélek erőnlétét? Az idén megjelent hiánypótló breviárium – *Vagyok, aki voltam és leszek, aki vagyok. Mikes Kelemen füveskönyve* – jól megválasztott címe a kinyilatkoztatással való játékon túl időtálló jellem- és lélekszilárdságot sugall, és a mikesi aforizmákat, idézeteket olvasva egy szintén változatlan írói világ terebélyesedését lehet nyomon követni. A válogatás módosítani kívánja a Mikesről kialakult képet, miszerint csupán egykönyves író lett volna. Így bepillantást lehet nyerni többek között XVII–XVIII. századi erkölcsnevelő, illetve egyházi tárgyú munkákba és egy rokokó elbeszélés-gyűjteménybe is. A szemelvények tematikus csoportokba rendeződnek, megidézve „a felvilágosodás racionális gondolkodóját, aki kritikusan foglalkozott a vallás, az emberi jellem és a társadalom kérdéseivel, s újszerű módon figyelte és ábrázolta a természet jelenségeit (...), a nevelőt és a moralistát, aki korán felismerte az egyes ember és rajta keresztül az egész nemzet művelésének fontosságát” – áll a kötet utószavában, amit a szerkesztő Tüskés Gábor írt, kinek egyik érdekes megállapítása, hogy a XVIII. században Mikes és Faludi Ferenc teremtette meg a népnyelvvel keresztezett, világiba hajló, magyar elbeszélő prózát – egymástól függetlenül.

Hozzáteszem: jócskán más égtájak alatt!

Bíró Gergely